

3. Габідулліна А. Р., Колесніченко О. Л. Методологія сучасних лінгвістичних досліджень : навчальний посібник. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2019. 322 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi73/0053635.pdf>.

4. Луць Л. А. Принцип правової визначеності: сучасний стан та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 8. С. 21–27. URL: http://lsej.org.ua/8_2023/8_2023.pdf.

5. Попова О., Краснюк В. Юридична термінологія в парадигмі сучасних перекладознавчих аспектів. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2022. № 35. С. 115–125.

Усачова Катерина Сергіївна,
доцент кафедри ділової української та іноземних мов навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ, кандидат філологічних наук

ЦИТАТА, ЦЕНТОН І ПРОБЛЕМА ТЕКСТОВИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У РОБОТАХ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Освітній ступінь бакалавра передбачає залучення здобувачів вищої освіти до наукової роботи через наукові товариства, роботу наукових гуртків та індивідуальну роботу науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти. Наукова робота здобувачів на цьому етапі, на відміну від другого рівня вищої освіти за освітньо-науковою програмою магістра [1], має добровільний характер, може спиратися на попередній досвід здобувачів під час навчання у закладах загальної середньої

освіти, але найчастіше передбачає вироблення базових навичок проведення наукових досліджень та написання наукових робіт.

Однією з перших проблем у цьому процесі стає вміння працювати з інформацією: як на рівні розрізнення первинної та вторинної інформації, так і на рівні правильного оформлення вторинної інформації у власному тексті. На практиці обидва ці рівні проявляються під час спроб навчити здобувачів оформлювати посилання на використані першоджерела. Формальний підхід до цієї проблеми передбачає навчання оформлювати цитати відповідно до вимог ДСТУ 8302:2015. Проте цей підхід часто не враховує значну кількість запозичень, що мають характер перефразування, використання окремих фактів чи даних, побіжних згадок чи просто чужих думок, які здобувач не вирізняє як інформацію, що потребує оформлення бібліографічного посилання, оскільки не є прямою цитатою з прямо вказаним автором.

ДСТУ 8302:2015 визначає бібліографічне посилання як «сукупність бібліографічних відомостей про цитований, розглядуваний або згадуваний у тексті документа інший документ, що є необхідним й достатнім для його загальної характеристики, ідентифікування та пошуку» [2, С. 2]. Об'єктом бібліографічного посилання у такому випадку є «всі види опублікованих і неопублікованих документів, їхні окремі складники або групи документів на будь-яких носіях» [2, С. 2]. Інакше кажучи, будь яка запозичена інформація, незалежно від того, чи запозиченим є мовний вияв цієї інформації, потребує належної вказівки на авторство.

Складність полягає в тому, що на відміну від прямого цитування (визначення цитати міститься не тільки у словниках, але й у Законі України «Про авторське право і суміжні права» від 01 грудня 2022 року № 2811-IX [3]), непряме цитування не має точно визначених меж поза тим, що це чужа думка, викладена власними словами. А проте використання такої чужої думки (як

результату чужої інтелектуальної праці) без зазначення авторства є порушенням як Закону України «Про авторське право і суміжні права» [3], так і вимог Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти [4].

Найбільш поширеною назвою для явища передавання чужої думки своїми словами є словосполучення «непряма цитата». Проте, залежно від конкретного визначення цитати у словниках чи законі, непряма цитата є або явищем окремим від просто цитати (якщо визначення передбачає точну передачу уривку першоджерела у цитаті), або різновидом цитати (якщо визначення охоплює будь-яку форму передавання запозиченої інформації). З цитатою «непряму цитату» об'єднує вторинність інформації та необхідність обов'язкового посилання на першоджерело. Проте різниця у мовленнєвій обробці робить ці два явища помітно відмінними та викликає значну кількість непорозумінь у наукових роботах здобувачів вищої освіти.

Проблема, що виникає на основі зазначених непорозумінь має два аспекти. По-перше, власне мовлення породжує певне привласнення інформації, відчуття, що така інформація вже не потребує формального бібліографічного посилання, адже не є прямим текстовим запозиченням. По-друге, відсутність розрізнення цитати та «непрямої цитати» розмиває сприйняття цитати як явища, породжуючи «розлапковану цитату» – явище, яке можна трактувати одночасно як центон і як академічний плагіат.

Попри те, що центон належить до літературознавчої термінології, його визначення – «стилістичний інтертекстуальний прийом, який полягає у введенні до основного тексту певного автора фрагментів із творів інших авторів без посилання на них» [5, С. 569] – спирається на ті ж ключові ознаки, що й визначення поняття «академічний плагіат» – «оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного

дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства» [6]. В обох випадках йдеться про використання запозичених текстів (роботи, думок) без посилання на автора. Також в обох випадках провести межу між усвідомленим та ненавмисним запозиченням / привласненням не завжди можливо. Отже ключова різниця полягає в меті використання: художня література може містити інтертекстуальну гру, тоді як для наукового тексту некоректність аргументації руйнує результат дослідження.

Без навичок роботи з текстами як першоджерелами значний обсяг опрацьованих матеріалів під час навчання у закладах загальної середньої освіти (як творів художньої літератури, так й історичних чи академічних праць) нерідко формує у здобувачів освіти загальне знання, складене з уривків великої кількості вже відомої та попередньо дослідженої інформації. Дані про автора та джерело стають другорядними в подібному інформаційному колажі, тож науковий текст побудований на центонах (інколи суцільних, без залучення власного мовлення) не сприймається як плагіат, чи навіть реферат, а подається як самостійна наукова робота.

Отже, наукова освіта на цьому етапі має охоплювати психологію, педагогіку, літературознавство, мовознавство та юриспруденцію, адже здобувач має не тільки усвідомлювати різницю між своїм та чужим мовленням на рівні думки та тексту, але й розуміти варіативність мети використання запозиченого тексту, а також етичні та правові наслідки привласнення результатів чужої інтелектуальної праці.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII // База даних «Законодавство України» / ВР України.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 09.10.2025).

2. ДСТУ 8302:2015 Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 16 с.

3. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01 грудня 2022 року № 2811-IX // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855> (дата звернення: 09.10.2025).

4. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. URL: <https://naqa.gov.ua/> (дата звернення: 09.10.2025).

5. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т.2. / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. К.: ВЦ «Академія», 2007. 624 с.

6. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 09.10.2025).

Усенко Ігор Борисович,

провідний науковий співробітник відділу історії держави і права України Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, кандидат юридичних наук, професор, заслужений юрист України

МОВНІ ПИТАННЯ У ЗАКОНОПРОЄКТАХ 2025 РОКУ

Я беру участь в наших форумах із щорічними оглядами парламентської законотворчості, починаючи з 4 (четвертої) міжвузівської конференції 2008 року. Це дає змогу спостерігати як особливості, так і певні закономірності та тенденції. Для поточного року, як видається, залишилися у силі ті особливості, про які я доповідав на минулих конференціях.